

CIRKEVNÝ HODNOSTÁR A MEDZIVOJNOVÝ POLITIK, KATOLÍCKY KŇAZ OD PREŠOVA ŠTEFAN ONDERČO¹

Nadežda JURČIŠINOVÁ

Štefan Onderčo

Pred 140 rokmi 19. augusta 1884 sa v dedinke Močidlany (dnes súčasť obce Jarovnice) pri Prešove narodil katolícky farár a slovenský národný buditeľ a verejný činiteľ Štefan Onderčo. Jeho život a pôsobenie boli späté s rodným Šarišom, o ktorého národné a kultúrne pozdvihnutie sa výraznou mierou pričínal. Popri vykonávaní kňazských povinností sa pred vznikom Československa (ČSR) angažoval v slovenskom národnom hnutí, ale aj po vzniku ČSR pôsobil vo vysokej politike, a to ako poslanec československého parlamentu.

Š. Onderčo vyrastal v národne uvedomelej a nábožensky založenej rodine roľníka Jána Onderča a matky Márie, rodenej Lukáčovej – Kubovej. Základné vzdelanie dostal na ľudovej škole v Jarovniciach, v rokoch 1895

– 1899 pokračoval v štúdiu na piaristickom gymnáziu v Sabinove, maturitu získal v roku 1903 na gymnáziu v Košiciach. Rozhodol sa stať kňazom, a tak v rokoch 1903 – 1907 študoval v bohosloveckom seminári v Košiciach teológiu. Ovládal slovenský i maďarský jazyk. Zaradil sa tu k popredným organizátorom slovenského národného života a spoločne so svojim rodákom z Močidlán Jánom Strakom založili krúžok národne-vedomelých bohoslovcov. Študenti navštevovali známych národovcov a farárov a tajne sa zúčastňovali cyrilo-metodovských slávností na Velehrade. Vrchnosť tieto aktivity čoskoro odhalila, študentov preradila do rôznych ústavov a sčasti sa postavila proti vysväteniu Š. Onderča za kňaza. Vďaka priazni a tolerancii biskupa Augustína Fischer-Colbrieho bol ním po absolvovaní bohosloveckého seminára 22. júna 1907 vysvätený za kňaza v Kaplnke Sv. Michala v Košiciach.

Svoju kňazskú dráhu začal v Hernádpéteri (dnes Maďarsko) 18. júla 1907 ako kaplán, potom kaplánoval vo východoslovenských obciach a mestách. Od 27. augusta 1907 pôsobil v Hanušovciach nad Topľou, od 4. februára 1908 v Sečovciach a potom od 23. marca 1909 v Laskovciach. Ako mladý kaplán si získal priazeň niekoľkých kňazov, s ktorými sa podujal šíriť medzi ľudom náboženskú literatúru v slovenskom jazyku. Jeho najvýznamnejším pôsobiskom bolo miesto slovenského kaplána v Košiciach, kde bol od 25. augusta 1910 aj katechétom. Biskup A. Fischer-Colbrie mu zveril vydávanie zošitov Katolíckej ľudovej jednoty v slovenčine pre potreby Slovákov. Počas pôsobenia v Košiciach sa stal jeho najlepším priateľom nemecký kaplán Jozef Čársky, neskorší biskup v Košiciach. Š. Onderčo bol veľmi dobrým kazateľom

1 Príspevok vznikol v rámci projektu APVV č. 19-0058 *Multietnicita a multikonfesionalita a ich vplyv na spoločenský, politický a kultúrny vývoj okrajových oblastí v prvej polovici 20. storočia (na príklade východného Slovenska a Podkarpatskej Rusi)*.

a jeho kázne počas košického pôsobenia na veriacich zapôsobili. V roku 1913 mu bola pridelená fara vo východoslovenskej dedine Ražňany (do roku 1948 Ňaršany), kde zostal do konca života. Spočiatku tu bol od 1. júla 1913 administrátorom, neskôr farárom, ale faru zaujal 6. augusta 1913. Tejto obci venoval dielo *Kronika fary Ňaršanskej od roku 1913*. Žil tu so svojím otcom. Ňaršanská fara sa stala jedným z mála miest, na ktorom sa rozvíjali slovenské národné aktivity na východnom Slovensku, keďže región východného Slovenska bol menej národne uvedomelý a silnejšie postihnutý maďarizáciou. Tlačový orgán SNS *Národné noviny* ho nazval „baštou slovenčiny na východe“.

Velehrad. Foto: Nadežda Jurčišinová

V období rozpadu Rakúsko-Uhorska sa postavil proti separatistickému hnutiu Viktora Dvorčáka, usilujúceho sa o utvorenie osobitného slovjackého národa a tzv. Východoslovenskej ľudovej republiky. Známe bolo Š. Onderčom zvolané a vedené ľudové zhromaždenie 17. novembra 1918 na dvore Ňaršanskej fary, kde bránil právo obyvateľov východného Slovenska byť s ostatnými Slovákmi v jednom spoločnom štáte a nie v odtrhnutí žiť v maďarskom boľševickom štáte, čím podporil vznik ČSR. Patril k oddaným stúpencom myšlienky česko-slovenskej štátnosti, vysvetľoval ľudu zložité pomery a agitoval za ČSR.

Po vzniku ČSR sa Š. Onderčo zapojil do politického diania. Výraznou mierou sa podieľal na organizačných prácach v duchu nového demokratického štátu a aj jeho zásluhou slovenský východ osvedčil svoju spolupatričnosť k ČSR. V decembri 1918 sa jeho fara stala miestom zhromaždenia, ktoré usporiadal po dohode s ružomberským farárom Andrejom Hlinkom, o čom sa zmienil aj vo svojom diele *Kronika fary Ňaršanskej*, kde napísal: „Bolo treba vysvetľovať a presviedčať východoslovenský ľud, že všetci Slováci patríme k sebe, a že nemožno Slovensko trhať.“² V januári 1919 usporiadal v Prešove zhromaždenie na podporu republiky a spolu s vládnymi komisármi preberal mestá na Šariši do rúk novej vlády. Postupne sa začal angažovať aj v celoštátnej politike mladej republiky. V Šariši sa zaradil medzi popredné politické osobnosti spolu s vtedy širokým farárom, neskorším biskupom Jozefom Čárskym,

2 ROGUĽOVÁ, Jaroslava. Štefan Onderčo. Bašta slovenčiny na východe. In Slavomír MIČHÁLEK, Natália KRAJČOVIČOVÁ a kol. *Do pamäti národa. Osobnosti slovenských dejín prvej polovice 20. storočia*. Bratislava : Veda, 2003, s. 444.

hermanovským farárom Františkom Majocho – ktorého 9. augusta 1919 zavraždili maďarskí boľševici v Bertotovciach,³ a ďalšími kňazmi.

V rokoch 1919 – 1937 bol poslancom Národného zhromaždenia (NZ) za Slovenskú ľudovú stranu (SLS) za Šarišský volebný kraj. Patril k hlavným reprezentantom autonomistickej a klerikálno-nacionalistickej politiky na východnom Slovensku. Priatelil sa a spolupracoval so spomínaným slovenským politikom a kňazom A. Hlinkom, bol aj členom predsedníctva Hlinkovej slovenskej ľudovej strany (HLSL). V roku 1919 založil v Košiciach autonomistický týždenník *Slovenská sloboda*, ktorý bol za protičeskoslovenské postoje zastavený a zmenil sa na *Slovenskú pravdu*. Š. Onderčo prispieval aj do ďalších náboženských a ľudáckych periodík. Začiatkom roka 1920 sa stal na základe návrhu SLS poslancom Revolučného NZ. Po parlamentných voľbách v apríli 1920 získal poslanecký mandát a v NZ pôsobil až do smrti v roku 1937. V rokoch 1929 – 1937 zastával post podpredsedu poslaneckej snemovne NZ ČSR. Stranu zastupoval v zahranično-politickom a rozpočtovom výbore. Bol uznávaným oponentom zahraničnej politiky ministra Eduarda Beneša. Patril k najvýznamnejším reprezentantom ľudovej strany v poslaneckej snemovni.

Postupoval aj v kňazskej dráhe. Bol členom misijného kolégia a 31. decembra 1931 sa stal košickým kanonikom, čo však v tej dobe bolo zložité, a tak jeho nominácia na tento post sa uskutočnila pod podmienkou, že na neurčito zostane ako farár v Ňaršanoch, pretože bol nedostatok kňazov.⁴ Ako kanonik zastával výhradne slovenské politické záujmy.

Od roku 1936 sa jeho zdravotný stav veľmi zhoršil – mal rakovinu hrdla. Krátko pred smrťou ležal v prešovskej nemocnici, kde ho navštívil biskup Jozef Čársky a tesne pred smrťou ho previezli na Ňaršanskú faru, kde 31. marca 1937 vo veku 53 rokov zomrel. Na jeho pohrebe sa zúčastnilo veľa veriacich, kňazov i poslancov. Dňa 3. apríla 1937 ho pochoval biskup J. Čársky, pohrebným kazateľom bol A. Hlinka. Pochovaný je v Ražňanoch.

Použitá literatúra:

ZUBKO, Peter. Štefan Onderčo. In *Dejiny Košického arcibiskupstva. Dejiny Košickej kapituly (1804 – 2001)*. Prešov : Vydavateľstvo Michala Vaška, 2003, s. 149 – 150. ISBN 80-7165-383-7.

ROGULOVÁ, Jaroslava. Štefan Onderčo. Bašta slovenčiny na východe. In Slavomír MICHÁLEK, Natália KRAJČOVIČOVÁ a kol. *Do pamäti národa. Osobnosti slovenských dejín prvej polovice 20. storočia*. Bratislava : Veda, 2003, s. 443 – 446. ISBN 80-224-0771-2.

Slovenský biografický slovník zv. IV. Martin : MS, 1990, s. 331. Heslo Onderčo, Štefan. *Štefan Onderčo – kňaz, rodolub a politik*. Ed. ČIŽMÁR, Marián. Prešov : Vydavateľstvo Michala Vaška, 1995. 125 s. ISBN 80-7165-020-X.

3 Na podnet Š. Onderča bola na mieste vraždy F. Majocho postavená a 15. 9. 1929 posvätná Kaplnka Sedembolestnej Panny Márie, patrónky Slovenska. Posvätil ju biskup Jozef Čársky.

4 Od 15. 5. 1934 zastával post prosynodálneho sudcu.